

УДК 347.61

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.02.40>

ПРИНЦИП АКЦЕСОРНОСТІ ПОРУКИ У СУДОВІЙ ПРАКТИЦІ

Михальнюк О.В.,*кандидат юридичних наук, доцент,**доцент кафедри цивільного права**Навчально-науковий інститут права**Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

ORCID: 0000-0001-7685-131X

Михальнюк О.В. Принцип акцесорності поруки у судовій практиці.

Стаття присвячена висвітленню актуальних на сьогодні питань застосування способів забезпечення виконання зобов'язань. Особлива увага зосереджена на встановленні юридичного змісту принципу акцесорності, що дало змогу автору визначити правові наслідки впливу недійсності та припинення основного договору (зобов'язання) на чинність відповідних забезпечувальних зобов'язань, зокрема, поруки.

У статті досліджується правова природа поруки як акцесорного зобов'язання, її взаємозв'язок із основним борговим зобов'язанням та правові наслідки виконання поручителем своїх обов'язків. Звертається увага на особливості припинення поруки та вплив правочинів щодо основного договору на її чинність. Аналізується судова практика, зокрема, висновки Великої Палати Верховного Суду щодо застосування принципу акцесорності поруки у випадках припинення основного зобов'язання, заміни боржника або пропуску строків пред'явлення вимог кредитором до спадкоємців боржника. Окремо розглядаються наслідки недійсності основного зобов'язання для забезпечувальних правочинів, встановлені в ст. 548 ЦК України.

Визначено наукове поняття «принцип акцесорності поруки», згідно з яким між основним зобов'язанням та зобов'язанням, що виникло на його забезпечення (порукою), встановлюється певна правова залежність, а саме: правочин щодо забезпечення (порука) має юридичне значення тільки тоді, коли має юридичну силу основне зобов'язання. Обґрунтовано, що забезпечувальне зобов'язання не може існувати самостійно, а його правові наслідки залежать від дійсності або припинення основного договору.

Зроблено висновок про те, що наслідки пропуску кредитором строків пред'явлення вимоги до спадкоємців боржника свідчать про важливість своєчасного захисту його прав. Відповідно до правових висновків Великої Палати Верховного Суду, у разі пропуску кредитором таких строків основне зобов'язання припиняється, а разом із ним і порука, що узгоджується з принципом акцесорності. Висновки, зроблені в дослідженні, мають значення для вдосконалення судової практики та подальшого розвитку правового регулювання забезпечувальних зобов'язань.

Ключові слова: способи забезпечення виконання зобов'язань; принцип акцесорності поруки; неукладеність, недійсність та розірвання основного договору (зобов'язання), порука.

Mykhalniuk O.V. The principle of accessoriness of suretyship in judicial practice.

This article is dedicated to the examination of current issues related to the application of methods for securing the performance of obligations. Particular attention is given to establishing the legal essence of the principle of accessoriness, which enables the author to determine the legal consequences of the invalidity and termination of the primary contract (obligation) on the validity of the corresponding security obligations, particularly suretyship.

The article explores the legal nature of suretyship as an accessory obligation, its interrelation with the primary debt obligation, and the legal consequences of the surety's fulfillment of its duties. Special focus is placed on the specifics of the termination of suretyship and the impact of transactions related to the primary contract on its validity. The study analyzes judicial practice, including the conclusions of the Grand Chamber of the Supreme Court regarding the application of the principle of accessoriness in cases of termination of the primary obligation, substitution of the debtor, or the creditor's failure to timely submit claims against the debtor's heirs. Additionally, the legal consequences of the invalidity of the primary obligation for security transactions, as established in Article 548 of the Civil Code of Ukraine, are examined.

The study defines the scientific concept of the «principle of accessoriness of suretyship,» emphasizing its legal dependence on the primary contract. It is substantiated that a security obligation cannot exist independently, and its legal effects depend on the validity or termination of the primary contract.

The research concludes that the consequences of a creditor's failure to meet the deadlines for submitting claims against the debtor's heirs highlight the importance of the timely protection of their rights. According to the legal conclusions of the Grand Chamber of the Supreme Court, if the creditor fails to meet such deadlines, the primary obligation is terminated, and consequently, the suretyship is also extinguished, aligning with the principle of accessoriness. The conclusions drawn in the study are significant for improving judicial practice and further developing the legal regulation of security obligations.

Key words: types of securing the performance of obligations; principle of suretyship accessoriness; lack of conclusion, invalidity, and termination of the principal contract (obligation); suretyship.

Постановка проблеми. Останнім часом поширення набула практика звернення до суду з позовами про визнання неукладеними, недійсними кредитних договорів, а також про їх розірвання. Поряд із цим постають питання про чинність (дійсність) забезпечувальних правочинів, що були вчинені з метою забезпечення кредитних договорів.

Порука є одним із видів забезпечення виконання зобов'язань, що характеризується її акцесорним характером – похідністю від основного боргового зобов'язання. При цьому правова природа поруки зумовлює її складний механізм функціонування, особливо в частині припинення та наслідків виконання поручителем свого обов'язку перед кредитором. Юридичний факт належного виконання поручителем зобов'язання має двоєдину правову природу: з одного боку, він є підставою для припинення поруки відповідно до ст. 599 ЦК України, а з іншого – спричиняє виникнення нових правовідносин між поручителем і боржником, зокрема регресних або суброгаційних вимог.

Питання правової сутності поруки як акцесорного зобов'язання, її взаємозв'язку з основним борговим зобов'язанням, а також правових наслідків виконання поручителем своїх обов'язків потребує поглибленого наукового аналізу. Особливої актуальності це питання набуває в умовах формування сучасної судової практики в Україні, де спостерігаються різні підходи до тлумачення акцесорності поруки та її припинення.

Метою даної статті є аналіз правової природи поруки як акцесорного зобов'язання, визначення особливостей його припинення та наслідків виконання поручителем свого обов'язку.

Стан опрацювання проблематики. Питання залежності поруки від основного зобов'язання тривалий час перебуває у фокусі наукових досліджень та судової практики. Зокрема, значний внесок у вивчення цього питання зробили такі дослідники, як Т.В. Боднар, О.В. Дзера, Н.Т. Дроздова, Р.А. Майданик, О.В. Михальнюк, О.О. Кот, які звертали увагу на правові наслідки припинення основного зобов'язання для поручителя. Їхні роботи розкривають тісний зв'язок поруки з основним зобов'язанням та окреслюють ключові аспекти її припинення.

Виклад основного матеріалу. Ключ до вирішення окресленої практичної проблеми, на наш погляд, криється у теоретичній суті способів забезпечення виконання зобов'язань, зокрема, і поруки, а саме в такій їх особливій характеристиці як **акцесорність** або, говорячи іншими словами, йдеться про додатковий характер способів забезпечення виконання зобов'язань.

Ч. 2 ст. 548 ЦКУ закріплює загальний принцип акцесорності для всіх видів забезпечення виконання зобов'язань, які є додатковими до основного договору, що забезпечується, і в повній мірі залежать від нього.

Відповідно до ч. 2 ст. 548 ЦКУ недійсне зобов'язання не підлягає забезпеченню. Варто зазначити, що вказане положення є основоположним для інституту забезпечення і відоме ще з римського права як **принцип акцесорності забезпечувальних зобов'язань** [1]. На жаль, в цивілістичній літературі не завжди вказується про притаманність вищезгаданої особливості способам забезпечення виконання зобов'язань або не розкривається її суть. В більшості випадків зазначається, що акцесорний характер забезпечувального зобов'язання зводиться лише до положення про недійсність правочину щодо забезпечення виконання зобов'язання у випадку недійсності основного зобов'язання (вимоги) [2, с. 52-53; 3, с. 114]. В поодиноких джерелах з принципом акцесорності пов'язуються також наслідки про припинення забезпечувальних засобів у разі припинення основного зобов'язання [4, с. 555; 5, с. 399]. Питання про вплив зміни чи розірвання основного договору, визнання його неукладеним на юридичну долю поруки, на жаль, також залишаються малодослідженими в науці цивільного права [6, с. 78].

Отже, суть принципу акцесорності зводиться до того, що правочин щодо забезпечення має юридичне значення тільки тоді, коли має юридичну силу основне зобов'язання. Іншими словами, забезпечення не може існувати, коли відсутній предмет забезпечення.

Важливе значення для правозастосування цього положення закону має тлумачення принципу акцесорності Великою Палатою Верховного Суду у провадженні № 638/1046/14.

У цій справі Верховний Суд розглянув питання щодо наслідків пропуску кредитором строків пред'явлення вимог до спадкоємців боржника, які прийняли спадщину. Суд дійшов висновку, що

якщо кредитор не пред'явив свої вимоги до спадкоємців у строки, встановлені частинами другою та третьою статті 1281 Цивільного кодексу України, він позбавляється права вимоги як за основним зобов'язанням, так і за додатковим – порукою, яка не може існувати окремо від основного зобов'язання.

У цій справі постало питання щодо застосування приписів частини першої статті 523 ЦК України та ч. 3 ст. 559 ЦК України у спірних правовідносинах, оскільки АТ «Укрсиббанк» звернулося з позовом від 24 січня 2014 року до боржника (фізичної особи) та поручителя. Ухвалою Дзержинського районного суду м. Харкова від 28 лютого 2014 року відкрито провадження у справі за цим позовом. Після відкриття провадження у цій справі боржник помер, тому Поручитель відмовляється відповісти за борговими зобов'язаннями спадкоємців боржника.

Згідно із частиною першою статті 523 ЦК України порука або застава, встановлена іншою особою, припиняється після заміни боржника, якщо поручитель або заставодавець не погодився забезпечувати виконання зобов'язання новим боржником. *Заміна боржника може відбуватися з різних підстав, у тому числі й з незалежних від нього, зокрема у результаті його смерті.*

Ухвалою від 17 січня 2024 року на підставі частини четвертої статті 403 ЦПК України цю справу було передано на розгляд Великої Палати Верховного Суду, оскільки Касаційний цивільний суд вважав за необхідне відступити від висновку Великої Палати Верховного Суду, викладеного у постанові від 04 липня 2023 року у справі № 570/3891/14, шляхом його конкретизації.

Щодо припинення поруки як акцесорного зобов'язання Великою Палатою Верховного Суду сформульовано наступні висновки: «Розрізняють основні зобов'язання та додаткові (акцесорні) зобов'язання. Основні зобов'язання можуть існувати самостійно без додаткового (акцесорного) зобов'язання, тоді як додаткові (акцесорні) зобов'язання виникають лише за наявності основного зобов'язання та нерозривно пов'язані з ним. У законодавстві не наведено визначення акцесорних зобов'язань. Водночас у статті 266 ЦК України йдеться саме про основну та додаткову вимоги, тобто фактично про основне та акцесорне зобов'язання. Частиною першою статті 546 ЦК України встановлено, що виконання зобов'язання може забезпечуватися неустойкою, порукою, гарантією, заставою, притриманням, завдатком, правом довірчої власності.

За договором поруки поручитель поручається перед кредитором боржника за виконання ним свого обов'язку. Поручитель відповідає перед кредитором за порушення зобов'язання боржником. Порукою може забезпечуватися виконання зобов'язання частково або у повному обсязі (частини перша, друга статті 553 ЦК України). Згідно із частиною першою статті 559 ЦК України порука припиняється з припиненням забезпеченого нею зобов'язання. У наведених нормах права чітко простежується акцесорність поруки та її додатковий характер, який проявляється у неможливості існування поруки окремо від основного зобов'язання. Вимоги до поручителя можуть бути пред'явлені лише у разі чинності основного зобов'язання та (якщо в договорі не передбачено інше) лише у тому обсязі, що й до основного боржника.

Як зазначено вище, частина четверта статті 1281 ЦК України визначає наслідком пропуску кредитором строків пред'явлення вимог до спадкоємців боржника, які прийняли спадщину, позбавлення права вимоги такого кредитора за зобов'язаннями, які існували у померлого боржника. Аналіз правил частини першої статті 559 ЦК України, частин другої, четвертої статті 1281 ЦК України дає підстави для висновку, що у разі пропуску кредитором строків пред'явлення вимог до спадкоємців боржника, які прийняли спадщину, кредитор позбавляється прав вимоги як за основним зобов'язанням, так і за додатковим зобов'язанням (порукою), які не можуть існувати окремо від основного зобов'язання.

Отже, приписи частини першої статті 559 ЦК України щодо припинення поруки з припиненням забезпеченого нею зобов'язанням не передбачають жодного винятку, тому вплив строків, визначених частинами другою, третьою статті 1281 ЦК України, який має наслідком припинення права вимоги кредитора за основним зобов'язанням, одночасно має своїм наслідком позбавлення кредитора права вимоги за додатковими зобов'язаннями (порукою) незалежно від того, хто є спадкоємцями померлого боржника – цей самий поручитель чи інші особи» [7].

Таким чином, у вказаній постанові Великої Палати Верховного Суду зроблено загальний висновок про те, що *у разі недосягнення згоди і неотримання кредитором згоди поручителя та/або іпотекодавця забезпечувати виконання зобов'язання новим боржником (спадкоємцем) порука та/або іпотека визнаються припиненими.*

Оскільки у справі № 638/1046/14-ц, яка переглядалася у касаційному порядку, припинення зобов'язань за договором поруки відбулося на підставі частини першої статті 559 ЦК України (порука припиняється з припиненням забезпеченого нею зобов'язання), тому що кредитор не пред'явив вимоги до спадкоємців боржника у строк, визначений частиною другої статті 1281 ЦК України, у зв'язку із чим втратив право вимоги як за основним зобов'язанням, так і за додатко-

вим, то немає правових підстав для вирішення питання про відступ від висновків, сформульованих Великою Палатою Верховного Суду у постанові від 04 липня 2023 року у справі № 570/3891/14 (провадження № 14-44цс22), щодо застосування приписів частини першої статті 523 ЦК України, адже така правова норма Великою Палатою Верховного Суду у цій справі не застосовується.

Цей висновок Великої Палати Верховного Суду підкреслює акцесорний характер поруки, тобто її залежність від основного зобов'язання. Таким чином, припинення основного зобов'язання через пропуск кредитором строків пред'явлення вимог до спадкоємців автоматично призводить до припинення поруки.

Враховуючи все вищевикладене пропонуємо сформулювати наукове поняття «принципу акцесорності поруки» у вигляді загального правила, згідно з яким між основним зобов'язанням та зобов'язанням, що виникло на його забезпечення (порукою), встановлюється певна правова залежність, а саме: правочин щодо забезпечення (порука) має юридичне значення тільки тоді, коли має юридичну силу основне зобов'язання.

Юридичні наслідки порушення принципу акцесорності знайшли своє закріплення в ч. 2 ст. 548 ЦК України, відповідно до якої недійсність основного зобов'язання (вимоги) спричиняє недійсність правочину щодо його забезпечення, якщо інше не встановлено цим Кодексом. А, отже, якщо основне зобов'язання є недійсним внаслідок недієздатності сторін, недотримання форми правочину, встановленої законом і т.д., не має юридичної сили і забезпечення (причому вважається, що забезпечувальне зобов'язання і не виникало з самого початку). Якщо ж основне зобов'язання може бути оспорено як таке, що укладене під впливом погрози, обману, помилки тощо, забезпечення зберігає силу лише до цього часу. Тільки-но основне зобов'язання визнано недійсним, втрачає своє значення і відповідний спосіб забезпечення. Причому, виходячи із змісту ч. 2 ст. 548 ЦК України, правочин щодо забезпечення виконання зобов'язання вважається недійсним, а отже, у разі потреби можна застосовувати загальні наслідки недійсності правочинів, закріплені у ст. 216 ЦК України.

Водночас, як уже зазначалося вище, з принципом акцесорності способів забезпечення виконання зобов'язань пов'язані також питання про припинення основного зобов'язання та визнання основного договору неукладеним, які, на жаль, не знайшли належного врегулювання у загальних положеннях параграфу 1 глави 49 ЦК України про забезпечення.

Варто зауважити, що окремі положення про припинення забезпечувальних зобов'язань містяться в ЦК України щодо деяких способів забезпечення. Так, згідно із ч. 1 ст. 559 ЦК України порука припиняється з припиненням забезпеченого нею зобов'язання. Аналогічне положення закріплено також п. 1 ч. 1 ст. 593 ЦК України стосовно застави. Виходячи із положень глави 50 ЦК України до підстав припинення основного зобов'язання, які автоматично призводять до припинення забезпечення, крім, безперечно, його належного виконання, слід віднести новацію, зарахування зустрічних вимог, прощення боргу, передання відступного, ліквідацію юридичної особи тощо.

Виходячи зі змісту ч. 1 ст. 559 ЦК України, варто відзначити, що стосовно поруки справедливим є також твердження про те, що зміна основного зобов'язання тягне за собою зміну додаткового (якщо це покращує становище поручителя) або є підставою для припинення поруки (якщо становище поручителя погіршується).

Підсумовуючи вищенаведене, варто зазначити, що реалізація принципу акцесорності поруки суттєво впливає на ряд юридичних наслідків:

- 1) порука як забезпечувальне зобов'язання наслідуює долю основного;
- 2) недійсність основного зобов'язання тягне за собою недійсність договору поруки, що його забезпечує;
- 3) із припиненням основного зобов'язання у зв'язку з його виконанням або з інших підстав (новація, зарахування зустрічних вимог, прощення боргу тощо) додаткове зобов'язання також припиняється.

Правові позиції про припинення поруки через припинення основного зобов'язання також неодноразово висловлював Верховний Суд, зокрема, у постанові від 08 серпня 2023 року по справі № 910/19199/21.

У цій справі розглядався спір про недійсність договору про відступлення права вимоги, за яким була передана вимога про виконання боржником зобов'язань за кредитним договором, забезпеченим порукою. Основна увага була зосереджена на питанні, чи збереглося забезпечувальне зобов'язання (порука) після відступлення права вимоги.

Зокрема, Верховним Судом було встановлено, що 15.11.2019 між АТ «Альпарі банк» та Акціонерним товариством «Місто банк» було укладено кредитний договір, відповідно до умов якого АТ «Альпарі банк» надало АТ «Місто банк» кредит у розмірі 50 000 000 грн. Також 15.11.2019 між АТ «Альпарі банк», АТ «Місто банк» та фізичною особою як поручителями у забезпечення кредитного договору укладено договір поруки, відповідно до умов якого Поручителі зобов'язалися солідарно

відповідати перед АТ «Альпарі банк» за виконання усіх зобов'язань позичальника за кредитним договором.

Також було встановлено, що 12.07.2021 АТ «Альпарі банк» в межах справи № 916/1015/21 подало до суду заяву та просило стягнути з поручителя на свою користь заборгованість за кредитним договором, яка станом на 09.07.2021 складала 5 706 180,19 грн. Під час розгляду справи № 916/1015/21 суд не взяв до уваги укладений між АТ «Альпарі банк» і ТОВ «ФК «Фінанс тім» договір про відступлення права вимоги № В-0907/21, оскільки на момент його укладення основне зобов'язання по кредиту позичальником було погашено і припинилося. Тобто зобов'язання, яке нібито передало АТ «Альпарі банк» ТОВ «ФК «Фінанс тім», вже не існувало.

Господарський суд Одеської області рішенням від 31.08.2021 у справі № 916/1015/21, залишив без змін постановою Південно-західного апеляційного суду від 01.11.2021 та постановою Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 15.12.2021, відмовив у задоволенні позовних вимог ТОВ «ФК «Фінанс тім» про стягнення з поручителя 5 706 180,19 грн, оскільки 08.07.2021 АТ «Місто банк» належним чином виконало свої зобов'язання перед заставним кредитором АТ «Альпарі банк» за договором міжбанківського кредиту в повному обсязі – 50 106 557,38 грн, відповідно зобов'язання за кредитним договором, який був забезпечений додатково порукою, є припиненими.

Таким чином, боржник стверджував, що він виконав свої зобов'язання перед первісним кредитором до відступлення права вимоги, тобто основне зобов'язання припинилося. Відповідно, припинилася і порука, оскільки вона є акцесорним (залежним) зобов'язанням, існування якого безпосередньо пов'язане з наявністю основного боргу. Поручитель підтримував твердження боржника, наголошуючи на тому, що у разі припинення основного зобов'язання відповідно до ч. 1 ст. 559 ЦК України припиняється й зобов'язання поручителя.

Суди попередніх інстанцій погодилися, що порука має акцесорний характер і не може існувати без основного зобов'язання. У разі виконання боржником своїх зобов'язань перед первісним кредитором порука автоматично припиняється, оскільки забезпечене зобов'язання вже не існує.

Водночас Велика Палата Верховного Суду сформулювала висновок про те, що недійсність вимоги не зумовлює недійсність відповідного договору, за яким була передана така вимога, а має наслідком відповідальність первісного кредитора перед новим кредитором, врегульовану положеннями ЦК України, відступивши від висновку, який був викладений Верховним Судом у складі колегії суддів Касаційного господарського суду в постанові від 01.12.2022 у справі № 910/7305/20, про те, що права вимоги (майнові права) можуть бути відступлені (продані) лише за існуючим зобов'язанням; первісний кредитор може відступити (продати) тільки ті права вимоги (майнові права), які дійсно існують та йому належать; відступлення (продаж) прав вимоги (майнових прав) здійснюється виключно в межах того обсягу прав, який має в такому зобов'язанні кредитор. У разі підтвердження доводів позивача, що на момент укладення вказаних договорів зобов'язання за договорами про надання кредиту та договорами застави майна були припинені шляхом їх повного виконання, відступлення (продаж) банком неіснуючих прав вимоги і майнових прав суперечить статті 514 ЦК України та є підставою для визнання оспорюваних договорів в цій частині недійсними [8].

Ця справа чітко ілюструє положення про те, що порука припиняється разом із припиненням забезпеченого нею основного зобов'язання. Оскільки порука є акцесорним правовідношенням, її існування не є самостійним і нерозривно пов'язане з долею основного боргу. Таким чином, позиція Верховного суду в цій справі підтверджує усталений підхід, закріплений у ЦК України, що повністю відповідає теоретичним засадам акцесорності.

Висновки. Здійснене дослідження правової природи акцесорності поруки та її наслідків для поручителя є підставою для формулювання наступних загальних висновків:

1. Порука має акцесорний характер, що означає її залежність від основного боргового зобов'язання. Відповідно, припинення основного зобов'язання автоматично тягне за собою припинення поруки. Це положення закріплене у статті 559 ЦК України, яка встановлює, що порука припиняється, якщо припинилося основне зобов'язання або змінилися його умови без згоди поручителя.

2. У статті принцип акцесорності поруки сформульовано у вигляді загального правила, згідно з яким між основним зобов'язанням та зобов'язанням, що виникло на його забезпечення (порукою), встановлюється певна правова залежність, а саме: правочин щодо забезпечення (порука) має юридичне значення тільки тоді, коли має юридичну силу основне зобов'язання.

3. Реалізація принципу акцесорності поруки суттєво впливає на ряд юридичних наслідків:

- 1) порука як забезпечувальне зобов'язання наслідуює долю основного;
- 2) недійсність основного зобов'язання тягне за собою недійсність договору поруки, що його забезпечує;

3) із припиненням основного зобов'язання у зв'язку з його виконанням або з інших підстав (новація, зарахування зустрічних вимог, прощення боргу тощо) додаткове зобов'язання також припиняється.

4. Наслідки пропуску кредитором строків пред'явлення вимоги до спадкоємців боржника свідчать про важливість своєчасного захисту його прав. Відповідно до Правових висновків Великої Палати Верховного Суду, у разі пропуску кредитором таких строків основне зобов'язання припиняється, а разом із ним і порука, що узгоджується з принципом акцесорності.

5. Подальші дослідження правового регулювання поруки мають бути спрямовані на вдосконалення механізму захисту прав поручителя та забезпечення балансу інтересів між кредитором, боржником і поручителем. Особливої уваги потребує питання застосування заходів цивільно-правової відповідальності до боржника у разі виконання поручителем зобов'язання, а також визначення підстав та порядку припинення поруки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Підпригора О.О. Основи римського цивільного права. К.: Вентури, 1995.
2. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: у 2 т. / за ред.: О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової, В.В. Луця. К.: «Юрінком Інтер», Т. 1. 5-те вид., перероб. і доп. 2013. 832 с.
3. Михальнюк О.В. Порука в цивільному праві України: *Монографія*. К.: КНТ, 2008. 268 с.
4. Договірне право України: Навч. посібник / За заг. ред. Дзери О.В. К.: Юрінком Інтер, 2008.
5. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар / За ред. розробників проекту Цивільного кодексу України. К.: Істина, 2004.
6. Михальнюк О.В. Акцесорний характер забезпечувальних зобов'язань. *Вісник господарського судочинства*. 2009. № 5. С. 72–80.
7. Велика Палата ВС, справа № 910/19199/21 від 08.08.2023 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122302691>.
8. Велика Палата ВС, справа № 638/1046/14 від 27.03.2024 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118036829>.